

OSNOVNE KARAKTERISTIKE NOVOG MALOLJETNIČKOG ZAKONODAVSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

U Bosni i Hercegovini procesno postupanje prema maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom propisano je na četiri zakonodavna nivoa (BiH, FBiH, RS i BD BiH). Od 2010. godine pristupilo se izradi teksta posebnog Zakona na entitetskim nivoima, s obzirom da zbog nepostojanja političke volje nije bilo moguće usvojiti jedinstveni zakon, na državnom nivou, koji bi rješavao pitanja maloljetnika koji su u sukobu sa zakonom. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku prvo je donesen u Republici Srpskoj, zatim u Brčko Distriktu BiH, te na kraju u Federaciji BiH. Bosna i Hercegovina na normativnom planu potencira izgradnju posebnog odnosa prema maloljetnicima i načelo najboljeg interesa djeteta je prihvaćeno kao temeljno načelo u okviru maloljetničkog pravosuđa. U radu je dat pregled osnovnih karakteristika novog maloljetničkog zakonodavstva u entitetima BiH, objašnjeni su principi sadržani u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, organi uključeni u postupak, vrste alternativnih mjera i sankcija koje se izriču maloljetnim učiniocima krivičnih djela, te postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika.

Ključne riječi: maloljetnik, najbolji interes djeteta, minimalna prava, alternativne mjere, policijsko upozorenje

1. Uvodne napomene

U Bosni i Hercegovini procesno postupanje prema maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom regulisano je na četiri zakonodavna nivoa: na nivou Bosne i Hercegovine (BiH), Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), Republike Srpske (RS) i Brčko Distrikta (BD). S obzirom na četiri zakonodavna okvira u Bosni i Hercegovini koji regulišu pitanja djece i maloljetnika u sukobu sa zakonom, javljaju se i razni problemi praktične prirode koji se tiču provođenja zakona, te izvršenje mjera i sankcija koje sudovi izriču maloljetnicima. Dodatan problem predstavlja i činjenica što su u Bosni i Hercegovini na snazi "paralelni sistemi zakonskih propisa o maloljetnicima" u smisli da se na nivou institucija BiH i FBiH ova pitanja uređuju posebnim i specifičnim pravnim normama u okviru materijalnog, procesnog i izvršnog krivičnog prava, a u RS i BD BiH prema odvojenom zakonodavstvu prema maloljetnicima.¹

¹ Sijerčić-Čolić, H.; *Krivično procesno pravo, Knjiga II, Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci*; Treće izmijenjeno i dopunjeno izdanje; Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2012., str. 185.

Zbog nepostojanja političke volje nije usvojen od strane Parlamentarne skupštine BiH tokom 2008. godine jedinstven zakon u oblasti maloljetničkog zakonodavstva. Shodno tome pristupilo se izradi teksta zakona na entiteskim nivoima i na nivou Brčko Distrikta. Republika Srpska je u januaru 2010. godine usvojila Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku² (u daljem tekstu ZZPDM RS) koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine. Na ovaj način u Republici Srpskoj su specifična pravila o maloljetnim delikventima izdvojena iz materijalnog, procesnog i izvršnog zakonodavstva i na taj način su ugrađena u jedinstven zakonski tekst. Na isti način postupljeno je i u Brčko Distriktu BiH gdje je je donesen Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu ZZPDM BD).³ U Federaciji Bosni i Hercegovini također je donesen Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku⁴ (u daljem tekstu Zakon), a primjenjivat će se istekom godinu dana nakon stupanja na snagu.

2. Princip najboljeg interesa djeteta u krivičnom pravu

Specifičan položaj maloljetnih učinilaca krivičnih djela u BiH je najbolje sagledati iz aspekta međunarodnih standarda o zaštiti prava djece i maloljetnika. Međunarodni okvir za maloljetničko pravosuđe čine: Konvencija UN-a o pravima djeteta (1989), Standardna minimalna pravila UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima ili "Pekinška pravila" (1985), Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika od neosnovanog lišenja slobode ili "Pravila iz Havane" (1990), Smjernice UN-a za prevenciju maloljetničke delikvencije ili "Smjernice iz Rijada" (1990), Evropska konvencija o ostvarivanju prava djeteta (1996), te preporuke Vijeća Evrope o maloljetničkoj delikvenciji. Ovi dokumenti nisu direktno obavezujući u BiH, ali je njihova primjena poželjna kod uređenja maloljetničkog pravosuđa, s obzirom da predstavljaju dobru praksu.

Konvencija UN-a o pravima djeteta (u daljem tekstu: Konvencija) naročito naglašava obavezu država koje su je ratifikovale da poštuju i osiguraju utvrđena prava svakog djeteta koje se nalazi pod jurisdikcijom te države, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Posebna pažnja posvećena je pravima djece koja su došla u sukob sa zakonom. Naglašava se i potreba postupanja prema njima kao prema ravnopravnim ljudskim bićima, što podrazumijeva napuštanje rigidnog *parens patriae* odnosa koji ograničava njihove mogućnosti da izraze svoje mišljenje i da učestvuju u svim aktivnostima koje se tiču njihovog života.

² Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni glasnik RS", br. 13/10).

³ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni glasnik Brčko Distrikta", br. 44/11)

⁴ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službene novine FBiH", br. 7/14).

UN-ov Komitet za prava djeteta identifikovao je četiri opća načela na kojima se zasnivaju sva prava sadržana u Konvenciji:

- Načelo nediskriminacije
- Pravo na život i razvoj
- Najbolji interes djeteta
- Sloboda izražavanja mišljena⁵

Najbolji interes djeteta je istaknut kao najvažnije načelo koje pri donošenju svih odluka i izvršenju odluka koje utiču na dijete ili na djecu kao skupinu. Sva navedena načela mogu se primjeniti jednako i na maloljetnike, a ne samo na djecu. U presudi Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu EKLJP), *Sahin protiv Njemačke*⁶ Sud je istakao važnost poštovanja prava navedenih u Konvenciji navodeći da su "ljudska prava koja imaju djeca i standardi prema kojima sve države članice trebaju težiti u ostvarivanju prava djece navedeni u Konvenciji o pravima djece."

Bitan segment načela najboljeg interesa djeteta jeste načelo učešća ili pravo na izražavanje svog mišljenja, koje podrazumijeva da djeca imaju pravo da iskažu svoje mišljenje i da iznesu svoje stavove o svim pitanjima koja se njih tiču jedno je od rukovodećih načela Konvencije.⁷ Iako to ne znači da će njihovo mišljenje uvijek biti prihvaćeno i da će se po njemu postupati, mišljenju djece treba posvetiti dužnu pažnju i ozbiljno uzeti u obzir, naravno u skladu sa njihovim uzrastom, zrelošću i okolnostima samog predmeta. Pominjanje formulacije "omogućava da dijete u skladu sa uzrastom i zrelošću izrazi svoje mišljenje o svim pitanjima koja se na njega odnose"⁸ ne treba tumačiti kao ograničenje, već prije kao dužnost organa krivičnog postupka da u potpunosti procjene, koliko je to moguće, odgovarajuću sposobnost djeteta. Umjesto da olako zaključuje da dijete nije u stanju da formira sopstveno mišljenje, treba poći od pretpostavke da dijete, u suštini, posjeduje tu sposobnost.⁹ Pri tome uzrast ne treba da predstavlja prepreku za pravo djeteta da u potpunosti učestvuje u pravosudnom postupku.¹⁰

⁵ Analiza usklađenosti zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa Konvencijom o pravima djeteta, Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine u saradnji sa Save the children, Norway, Sarajevo, 2009., str. 9.
(http://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmdudsmen_doc2013032607124915bos.pdf)(datum posjete stranice 18.11.2013.)

⁶ *Sahin protiv Njemačke*, zahtjev br. 30943/96; (2003) ECHR 340, presuda od 08. jula 2003., par. 39.

⁷ Čl. 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta

⁸ Čl. 1. Zakona

⁹ U predmetu *Sahin protiv Njemačke*, predstavka br. 30943/96, presuda od 8. jula 2003. godine, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da je došlo do suštinskog kršenja prava iz Evropske konvencije o ljudskim pravima zbog toga što nisu saslušani stavovi samog djeteta, i ukazao na to da je domaći sud trebao da preduzme znatne korake kako bi obezbijedio neposredan kontakt sa djetetom jer su, isključivo na taj način, mogli da budu utvrđeni najbolji interesi djeteta.

¹⁰ Čl. 18. Smjernica UN-a o pravosuđu i stvarima u kojima su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela (ECOSOC Res 2005/20, 22. juli 2005. godine).

Usko povezano sa najboljim interesom djeteta je i njegovo pravo na pravično suđenje (*fair trial*). Pristup prema djeci koja su u sukobu sa zakonom treba biti u skladu sa odredbom člana 40. stava 1. Konvencije, a to je da države stranke priznaju svakom djetetu koje je osumnjičeno ili optuženo, ili za koje je utvrđeno da je prekršilo krivični zakon, pravo da se sa njim postupa na način koji je u skladu sa promicanjem njegovog osjećaja dostojanstva i vrijednosti, kojim se jača djetetovo poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda drugih i koji uzima u obzir djetetovu dob i poželjnost promicanja njegovog povratka u zajednicu te njegovog preuzimanja poslovne uloge u toj zajednici. Prema tome cilj je maloljetničkog pravosuđa rehabilitacija i socijalna integracija djeteta.¹¹ Zbog specifičnosti maloljetničkog pravosuđa, proceduralne mjere zaštite djeteta kao počinioca krivičnog djela imaju dodatnu važnost jer one moraju, između ostalog, zaštititi najbolji interes djeteta i osigurati poštovanje prava djeteta da bude saslušano, ali i u konačnici dovesti do njegove socijalne integracije.¹² Član 40. stav. 2. b) Konvencije propisuje da svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo za povredu krivičnog zakona ima najmanje sljedeća jamstva:

- (i) smatra se nevinim dok mu se krivnja ne dokaže
- (ii) da bude odmah i direktno obaviješteno o optužbama protiv njega i ukoliko je potrebno preko njegovih roditelja ili zakonskih staratelja i da ima pravnu i drugu odgovarajuću pomoć u pripremi i prezentiranju svoje odbrane
- (iii) da se postupak vodi bez odlaganja od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskih tijela, u pravičnom saslušanju u skladu sa zakonom, u prisustvu pravne ili druge odgovarajuće pomoći, i osim ako se ne smatra da to nije u interesu djeteta, posebno uzimajući u obzir njegove godine, ili položaj njegovih roditelja ili zakonskih staratelja
- (iv) da ne bude prisiljeno da svjedoči ili prizna krivicu; da se ispituju ili da budu ispitani svjedoci druge strane i da se obezbijedi učešće i ispitivanje njegovih svjedoka pod jednakim uslovima
- (v) da ukoliko se smatra da je prekršilo krivični zakon, ovu odluku i svaku donesenu mjeru koja iz toga proizilazi, ponovo razmatra viši, nadležni, nezavisni i nepristrasni organ, ili sudsko tijelo u skladu sa zakonom
- (vi) da ima besplatnu pomoć prevodioca ukoliko dijete ne može da razumije ili ne govori jezik koji se koristi
- (vii) da se poštuje njegova privatnost u svim fazama postupka.

Bosna i Hercegovina je Konvenciju o pravima djeteta preuzela notifikacijom o sukcesiji 23. novembra 1993. godine, što je prema međunarodnom pravu stvorilo obavezu BiH da Konvenciju implementira i da uskladi svoje zakonodavstvo u skladu sa odredbama ovog instrumenta, te da preduzme sve neophodne korake kako bi osigurala efikasnu implemenciju

¹¹Human Rights in the Administration of Justice; A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, Office of the High Commissioner for human rights in corporation with the International Bar Association, UN; New York and Geneva, 2003., str. 408.

¹² Ibidem, str. 411.

ugovornih odredbi. Iz toga jasno proizilazi obaveza BiH da svoje zakonodavstvo, vezano za krivičnu odgovornost djece i maloljetnika, uredi na način da će se prvenstveno voditi principom najboljeg interesa djeteta, te potom i svih načela koja su usko povezana sa ovim glavnim načelom.

3. Odredbe Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH

Usvojeni zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u RS, BD BiH te FBiH su po mišljenjima mnogih stručnjaka dobro urađeni i koncipirani. Bitna i pozitivna karakteristika ovih zakona jeste što je po prvi put u krivičnom zakonodavstvu u BiH u posebnom zakonskom tekstu objedinjen materijalni, procesni i izvršni pravni aspekt oblasti maloljetničkog zakonodavstva. Bez namjere da detaljno analiziramo sve odredbe Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u FBiH u nastavku rada ćemo se osvrnuti na njegove osnovne karakteristike (principe i načela sadržane u Zakonu, organe u postupku prema maloljetnicima, alternativne mjere i sankcije i postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika).

3.1. Osnovni principi sadržani u Zakonu

Novi propisi afirmišu dosadašnji razvoj, unapređuju položaj maloljetnika u krivičnom pravu i utiču na stepen harmonizacije nacionalnih propisa sa međunarodnim dokumentima o sudstvu za maloljetnike.¹³ U okviru opštih odredbi (članu 1-11. Zakona) naglašena su osnovna načela i rukovodeći principi koji se protežu kroz cijeli zakonski tekst i oslikavaju sam karakter zakona, a sve u cilju zadovoljavanja principa najboljeg interesa djeteta.

Uvažavanje dostojanstva maloljetnika i njegova zaštita od diskriminacije izražena je u član 1. Zakona gdje se između ostalog navodi "dužnost sudova, tužilaštava, ovlaštenih službenih osoba, organa starateljstva, porodice, škole, kao i svih drugih institucija na svim nivoima društvene zajednice kao i drugih učesnika uključenih u krivičnu proceduru da postupaju na način kojim se bez diskriminacije unapređuje osjećaj dostojanstva i lične vrijednosti djeteta". Nadalje, u članu 4. Zakona naglašeno je načelo nediskriminacije prema kojem se nalaže obaveza jednakog postupanja "prema maloljetnicima i mlađim punoljetnim osobama u svim fazama krivičnog postupka bez obzira na: rasu, boju kože, spol, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, status stečen rođenjem ili drugi status maloljetnika, njegovog roditelja, usvojioca ili staratelja, kao i na druge oblike različitosti." Riječ je o osnovnim zahtjevima na planu ljudskih prava, koji su naglašeni u brojnim međunarodnim dokumentima i kao takva implementirana u domaća zakonodavstva.¹⁴

¹³ Sijerčić-Čolić, H., *op. cit.*, str. 195.

¹⁴ Vidi čl. 2. i čl. 40. st. 1. Konvencije UN o pravima djeteta.

Maloljetniku pripadaju minimalna prava koja se poštuju u svim fazama krivičnog postupka i ona se odnose na pravo maloljetnika da mu se jasno kaže zbog čega se optužuje, da se smatra nevinim dok se ne dokaže suprotno, da se brani šutnjom, da mu se priznanje ne iznuđuje silom, pravo na pravnu pomoć advokata (maloljetnik mora imati branioca prilikom prvog ispitivanja od strane tužioca ili ovlaštene službene osobe, kao i tokom cijelog postupka), pravo na prisustvo roditelja ili staratelja, pravo na provođenje postupka "bez odlaganja", pravo na unakrsno ispitivanje svjedoka suprotne stranke kao i pravo na pozivanje i saslušanje vlastitih svjedoka pod jednakim uvjetima, te pravo na djelotvoran pravni lijek (član 5. Zakona). Djeca treba da budu obavještena o svojim pravima¹⁵, ali isto tako trebaju biti obavještena o instrumentima koje mogu koristiti kako bi zaista ostvarili svoja prava ili kako bi, kada je to potrebno, odbranili ili zaštitili ta prava.

Pravo na privatnost maloljetnog učinioca krivičnog djela se poštuje u svim fazama postupka tako da se medijima neće objaviti ime i drugi podaci koji otkrivaju identitet maloljetnika (čl. 7. Zakona). Anonimnost i zaštita podataka o ličnosti maloljetnog učinioca krivičnog djela posebno je važna u odnosu na sredstva javnog informisanja.¹⁶ Mogući načini zaštite privatnosti u medijima između ostalog se odnose na prihvatanje anonimnosti ili pseudonima, izostavljanje iz svih dokumenata imena i drugih elemenata na osnovu kojih bi se maloljetnik mogao identifikovati ili zabrana bilo kakvog vida snimanja (fotografskog, zvučnog ili video zapisa).¹⁷

U kontekstu restorativne pravde i pokušaja usavršavanja instrumenata u borbi protiv maloljetničke delikvencije s jedne strane i uspješne resocijalizacije maloljetnika s druge strane, u posljednje vrijeme sve više pažnje se poklanja alternativnim mjerama. Tu se prije svega misli na alternativne mjere koje se mogu izreći prije pokretanja krivičnog postupka u vidu ograničenja načela legaliteta krivičnog gonjenja, odnosno primjene načela oportuniteta za maloljetne učinioce krivičnih djela.¹⁸ I novi zakonski tekst afirmiše načelo oportuniteta kroz primjenu odgojnih preporuka. Tako, tužilac za maloljetnike i sudija za maloljetnike u skladu sa principima i pravilima propisanim ovim zakonom i podzakonskim aktima, razmotrit će mogućnost da ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka nego da slučaj maloljetnog učinioca krivičnog djela riješe primjenom odgojnih preporuka kada su one u najboljem interesu maloljetnika (čl. 8. Zakona).

¹⁵ Čl. 42. Konvencije UN o pravima djeteta

¹⁶ Čl. 8. Standardnih minimalnih pravila UN za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila) navodi da će "pravo na privatnost maloljetnika biti poštovano u svim fazama postupka kako bi se izbjegle štetne posljedice po njega uslijed neodgovarajućeg publiciteta ili etiketiranja. U načelu, neće se objavljivati nikakve informacije na osnovu kojih se može identifikovati maloljetni prestupnik."

¹⁷ U predmetu *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 24888/94, presuda od 16. decembra 1999. godine, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da "s obzirom na to da je riječ o mlađem maloljetniku koji je optužen za teško krivično djelo koje privlači visok nivo pažnje medija i veliki javni interes, potrebno organizovati ročište na način da se na najmanju moguću mjeru svede osjećaj zastrašenosti i inhibiranosti optuženog maloljetnika."

¹⁸ Sijerčić-Čolić, H., Vranj, V., *Uvod u penologiju i izvršno krivično pravo Bosne i Hercegovine*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2011, str. 158.

Potencirajući dobrobit maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom, propisana je mogućnost izbora i primjene zakonom predviđenih sankcija i mjera koje su prilagođene ličnim karakteristikama, sredinama i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava osobe oštećene krivičnim djelom (čl. 9. Zakona). Dakle, u pogledu krivičnih sankcija za maloljetnike, novo zakonodavstvo se temelji na principu postupnosti u izricanju krivičnih sankcija¹⁹ (koji znači da, ukoliko nisu primjenjene odgojne preporuke kao primarni odgovor na maloljetničku delikvenciju, u izricanju krivičnih sankcija prednost treba dati prvo mjerama upozorenja, zatim mjerama pojačanog nadzora, te na posljednjem mjestu kazni maloljetničkog zatvora) i principu srazmjerenosti (koji podrazumjeva mogućnost izbora i primjene zakonom predviđene sankcije i mjere koje su prilagođene ličnim svojstvima, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi koje su u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela, uz uvažavanje prava osobe oštećene krivičnim djelom).

3.2. Organi u postupku prema maloljetnicima

Jedna od karakteristika Zakona jeste i specijalizacija svih organa koji učestvuju u postupku prema maloljetnicima. U skladu s tim propisane su i nove nadležnosti organa starateljstva, policije, tužilaštva, suda, kao i nadležnih ministarstava.

Zakon predviđa formiranje posebnih odjeljenja za maloljetnike pri sudovima prvog stepena, tužilaštvu i u policijskom organu, koja se sastoje od jednog ili više (sudija, tužilaca ili ovlaštenih službenih osoba) i jednog ili više stručnih savjetnika. Predviđeno je da sudije i tužioci moraju imati izražene sklonosti za odgoj, potrebe i interese mladih i posebna znanja.²⁰ Stručni savjetnici mogu biti: socijalni pedagozi – defektolozi, socijalni radnici, pedagozi i psiholozi. Obim njihovih nadležnosti definisan je u članu 22. stavu 1. i 2. Zakona.²¹

¹⁹ Ovaj opšti princip predviđen je Pravilima UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode i konkretizovan je kroz niz rješenja u postupku primjene mjera i sankcija u novom zakonodavstvu.

²⁰ Član 18. Zakona.

²¹ Stručni savjetnik tužilaštva može u toku pripremnog postupka prikupljati podatke koje se tiču ličnosti maloljetnika: prikupljati podatke i davati mišljenja tužiocu za donošenje odluke o cjelishodnosti pokretanja postupka; prikupljati podatke koji se odnose na primjenu odgojnih preporuka; davati mišljenje o potrebi preduzimanja mjere smještaja maloljetnika u prihvatilište i preduzimanje mjera za osiguranje prisustva maloljetnika tokom postupka; običi pritvorene maloljetnike i tužiocu podnositi izvještaje i, ako je potrebno, predlagati preduzimanje potrebnih mjera; davati mišljenje o opravdanosti primjene konkretnih odgojnih preporuka, odgojnih mjera i mjera sigurnosti i njihovoj zamjeni drugim mjerama ili obustavi postupka; voditi evidenciju i prikupljati statističke i druge podatke i mišljenja po nalogu i zahtjevu tužioca.

Stručni savjetnik suda može u toku postupka prikupljati podatke potrebne za donošenje odluke o primjeni odgojnih preporuka; prikupljati podatke koji se odnose na primjenu odgojnih preporuka; davati mišljenje o potrebi smještaja maloljetnika u prihvatilište i preduzimanje drugih mjera za osiguranje prisustva maloljetnika tokom postupka; običi pritvorene maloljetnike i sudiji podnositi izvještaje i, ako je potrebno, predložiti preduzimanje potrebnih mjera; prisustvovati sjednici ili glavnom pretresu i davati stručno mišljenje o potrebi preduzimanja određenih mjera prema djeci

Organi starateljstva dobijaju širok dijapazon nadležnosti, jer se, između ostalih, shodno pravilima koja se primjenjuju prilikom izricanja odgojnih preporuka, oni pojavljuju kao organi posredovanja, praćenja i izvršenja odgojnih preporuka, u situaciji kada su potpuno neadekvatno osposobljeni, kako u pogledu kadrova, tako i sa materijalnog i tehničkog aspekta.

Također, u odnosu na ministarstva unutrašnjih poslova potrebne su određene kadrovske i organizacione promjene, posebno zbog primjene instituta "policijskog upozorenja", ali i zbog načina ispitivanja, odnosno saslušanja djece i maloljetnika, u zavisnosti da li su počinioci ili žrtve krivičnih djela. Ujedno, pojedina nadležna ministarstva, posebno ministarstvo pravde, a cijeneći prelazne i završne odredbe, obavezna su da u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona donesu određene podzakonske akte.

U kontekstu naprijed navedenog, Zakon predviđa i obavezu unaprijeđenja procesa edukacije. Naime, CEST FBiH brine se o kontinuiranom stručnom osposobljavanju i usavršavanju sudija i tužilaca i osigurava im uvjerenja ili certifikate o stručnoj osposobljenosti za obavljanje poslova iz oblasti prestupništva mladih i njihove krivično-pravne zaštite, bez kojih oni neće moći obavljati ove poslove. Takođe, ovlaštena službena lica iz organa unutrašnjih poslova, socijalnog staranja, ali i advokati, te uposlenici u ustanovama i zavodima koji obavljaju ove poslove će morati proći specijalističke edukacije, odnosno stručno se osposobiti u roku od deset mjeseci od dana stupanja na snagu zakona, o čemu brinu nadležna ministarstva, Udruženje medijatora i Advokatska komora FBiH, a prema programu edukacije koji donosi federalni ministar pravde.²²

koja su žrtve ili svjedoci učinjenog krivičnog djela; voditi evidencije i prikupljati statističke i druge podatke po nalogu i zahtjevu sudije i davati mišljenja o drugim pitanjima kada postoji suglasnost stranaka i branitelja ili sud ocijeni da je to neophodno.

²² Čl. 198. Zakona.

3.3. *Ovlaštenja tužioca*

Posebnu pažnju u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH treba posvetiti ovlaštenjima koja su data tužiocima. Najvažnije ovlaštenje koje su tužioci dobili ovim Zakonom jeste da su ovlašteni da donose naredbu o pokretanju pripremnog postupka, i da o tome obavijeste organ starateljstva. Ovo je jedno potpuno novo ovlaštenje tužioca, a koje je propisano članom 91. Zakona. Pored ovog novog ovlaštenja, proširena su prava i obaveze tužioca u postupku prema maloljetnicima na sljedeći način:

- a) preusmjeravanje od redovnog postupka podrazumijeva obavezu tužioca da ne pribjegava vođenju formalnog krivičnog postupka
- b) tužilac (kao i sudija za maloljetnike) mora imati izraženu sklonost za odgoj, potrebe i interese mladih i posebna znanja²³

Sljedeća novina koju predviđa Zakon jeste da tužilac mora voditi računa o postupnosti u izricanju krivičnih sankcija, te ukoliko nije primijenio princip oportuniteta ili odgojnu preporuku, prednost u izricanju krivičnih sankcija uvijek će imati mjere upozorenja ili usmjeravanja, nakon njih mjere pojačanog nadzora, pa zavodske mjere, te na kraju kao najteža mjera kazna maloljetničkog zatvora, koja je u Zakonu promijenjena na način da više nema propisanog minimuma kazne, a maksimum kazne je najviše do deset godina.

Novina je, također, da sud može na prijedlog tužioca izreći deset posebnih obaveza, a predviđene su kao posebna vrsta mjera upozorenja i usmjeravanja, što do sada nije bio slučaj. Do sada je sud imao mogućnost da pri izricanju neke od odgojnih mjera pojačanog nadzora odredi jednu ili više posebnih obaveza.

Šira ovlaštenja tužioca su vidljiva i kod primjene načela oportuniteta, s obzirom da tužilac može odlučiti da ne pokrene krivični postupak iako postoje dokazi da je maloljetnik učinio krivično djelo, ako smatra da ne bi bilo cjelishodno da se prema njemu vodi postupak, s obzirom na prirodu krivičnog djela i okolnosti pod kojima je učinjeno, raniji život maloljetnika i njegova lična svojstva, kao i u slučaju kad je izvršenje kazne ili odgojne mjere u toku.²⁴

Tužilac je u RS i BD dužan okončati pripremni postupak u roku od 90 dana, odnosno u FBiH tri mjeseca od donošenja naredbe o pokretanju pripremnog postupka,²⁵ a ako se isti ne završi, važi supsidijarna primjena odredbi Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP FBiH) o obustavi i okončanju istrage u odnosu na punoljetne učinioce krivičnih djela.²⁶

Tužilac daje prijedlog sudiji, a koji može odrediti da se maloljetnik u toku pripremnog postupka privremeno smjesti u prihvatilište ili sličnu ustanovu

²³ Čl. 18. Zakona.

²⁴ Član 89. Zakona.

²⁵ Iako je bila predviđena dužnost hitnog postupanja, do sada nije postojalo ograničenje dužine trajanja pripremnog postupka.

²⁶ Član 240. st. 2. ZKP FBiH.

za prihvata. Izvršenje ove mjere provodi se prema odredbama koje vrijede za ustanove, dok se na dužinu trajanja, kontrolu opravdanosti trajanja ovog smještaja i drugih prava primjenjuju odredbe koje se odnose na maloljetnika u pritvoru.

Prema Zakonu tužilac je dužan da vrši i neposredni nadzor i kontrolu izvršenja odgojnih mjera. U tom smislu nadležni organ starateljstva je dužan tužiocu svakih šest mjeseci dostaviti izvještaj o izvršenju pojedinih mjera, dok je uprava ustanove u kojoj se izvršava kazna maloljetničkog zatvora ili zavodska odgojna mjera dužna to uraditi svaka dva mjeseca.

Zbog svih novih i proširenih ovlaštenja koja tužilac ima prema Zakonu, jasno je da tužilac mora biti osoba koja će imati posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnika.

3.4. Odgojne preporuke

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH predviđa da se odgojne preporuke mogu izreći maloljetniku koji je učinio krivično djelo za koje se prema zakonu može izreći novčana kazna ili kazna zatvora do tri godina, a za krivična djela za koja je zapriječena kazna duža od tri godine zatvora, ako je takvo postupanje u skladu sa principom srazmjernosti (čl. 24. st. 1. Zakona). Zakon propisuje ukupni šest odgojnih preporuka, i svih šest odgojnih preporuka, i to jednu ili više njih kumulativno, mogu izreći i sudija i tužilac (čl. 26. st. 2. Zakona).²⁷

Vrste odgojnih preporuke koje propisuje odvojeno zakonodavstvo o maloljetnicima u FBiH su: lično izvinjenje oštećenom, naknada štete oštećenom, redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao, uključivanje u rad, bez nakanade, u korist humanitarne rganizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja, liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi, te uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta (čl. 26. st. 1. Zakona).

Svrha odgojnih preporuka jeste da se njihovom primjenom ne pokreće krivični postupak, te da se utiče na jačanje lične odgovornosti maloljetnika kako ubuduće ne bi činio krivična djela (čl. 25. Zakona). Organ starateljstva je dužan, nakon što je maloljetniku izrečena neka odgojna preporuka, da odredi stručnu osobu za provođenje postupka posredovanja, praćenja i izvještavanja. Prilikom izbora odgojne preporuke mora se postupati pažljivo, u dogovoru sa roditeljima, usvojiteljima ili starateljima maloljetnika, te organom starateljstva, kako bi se odgojnom preporukom postigla što bolja svrha resocijalizacije maloljetnika, te da se ne bi poremetilo njegovo redovno školovanje tokom trajanja odgojne preporuke.

²⁷ KZ FBiH propisuje da od osam vrsta odgojnih preporuka, četiri može izreći tužilac, a četiri sudija za maloljetnike.

3.5. Policijsko upozorenje

Također, Zakon propisuje primjenu vanskudskih mjera i slabije formalne reakcije tužilaštva i policije prema maloljetnim učinocima krivičnih djela, pa tek onda propisuje izricanje krivičnopravnih sankcija. Može se zaključiti da je glavni cilj Zakona da maloljetnik shvati šta je učinio, i šta njegovo djelo znači kako za njega samog, tako i za cjelokupno društvo, te da se nakon prevaspitanja i preodgoja vrati u društvo kao koristan član. Zbog navedenog u Zakon je uveden potpuno novi institut koji dosadašnje maloljetničko zakonodavstvo u BiH nije poznavalo, tzv. "policijsko upozorenje". To je nova, vrlo važna alternativna mjera. Ova alternativna mjera se može izreći maloljetniku pod sljedećim općim uslovima:

- a) da je počinio krivično djelo za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine
- b) ako je to srazmjerno okolnostima i težini učinjenog krivičnog djela
- c) da je ovlaštena službena osoba dobila odobrenje od nadležnog tužioca da maloljetniku izrekne policijsko upozorenje.²⁸

Pored navedenih općih uslova predviđeni su i posebni uslovi koji moraju biti kumulativno ispunjeni. Ti uslovi su:²⁹

- a) da maloljetnik priznaje krivično djelo
- b) da je priznanje dato slodobno i dobrovoljno
- c) da postoji dovoljno dokaza da je maloljetnik učinio krivično djelo
- d) da prema maloljetniku nije ranije izricano policijsko upozorenje, primjenjena odgojna preporuka ili izricana krivična sankcija.

Policijsko upozorenje se izriče prije pokretanja pripremnog postupka.³⁰

3.6. Odgojne mjere prema maloljetnicima

KZ FBiH predviđa tri vrste odgojnih mjera, a to su: disciplinske mjere, mjere pojačanog nadzora i zavodske mjere. Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH kao odgojne mjere propisane su: mjere upozorenja i usmjeravanja (sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u odgojni centar), mjere pojačanog nadzora (pojačani nadzor od strane roditelja, usvojitelja ili staratelja, pojačani nadzor u drugoj porodici, i pojačani nadzor od nadležnog organa socijalnog staranja), i zavodske mjere (upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojno-popravni dom, i upućivanje u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje).

Novina koju predviđa Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH jesu mjere upozorenja i usmjeravanja: sudski ukor, posebne obaveze i upućivanje u odgojni centar, koje

²⁸ Čl. 23. st. 1. Zakona.

²⁹ Čl. 23. st. 2. Zakona.

³⁰ Postupak izricanja policijskog upozorenja uređen je u čl. 88. Zakona.

se izriču kada je potrebno i dovoljno takvim mjerama uticati na ličnost i ponašanje maloljetnika, dok se prema KZ FBiH disciplinske mjere izriču maloljetnom učiniocu krivičnog djela kojem nije potrebno izreći trajnije mjere odgoja i preodgoja, naročito ako je učinio krivično djelo iz nepromišljenosti ili lakomislenosti. Pri izboru vrste odgojne mjere sud uzima u obzir nekoliko faktora koji su propisani članom 33. Zakona.³¹

Kao prvu od mjera upozorenja i usmjeravanja Zakon propisuje sudski ukor, koji se izriče maloljetniku ako se iz njegovog odnosa prema učinjenom krivičnom djelu i njegovoj spremnosti da ubuduće ne čini krivična djela može zaključiti da će se i prijekorom postići svrha odgojnih mjera (čl. 34. st. 1. Zakona). Sudskim ukorom se nastoji maloljetniku ukazati na društvenu neprihvatljivost i štetnost njegovog ponašanja, posljedice tog ponašanja, kao i na to da mu se u slučaju ponovnog izvršenja može izreći druga sankcija (čl. 34. st. 2. Zakona).

Članom 35. Zakona propisane su posebne obaveze koje sud može izreći maloljetniku, a koje su taksativno navedene u stavu 2. ovog člana.³² Kada sud bira koju od obaveza da izrekne maloljetnom učiniocu krivičnog djela mora voditi računa o spremnosti maloljetnika da sarađuje u ostvarivanju te obaveze, kao i o tome da obaveza bude prilagođena maloljetniku i uslovima u kojim on živi. Posebne obaveze koje sud propisuje mogu trajati najduže godinu dana. Nadzor nad provođenjem ovih obaveza vrši sud, koji može tražiti izvještaj i mišljenje organa socijalnog staranja. Sud tokom trajanja neke od obaveza može obavezu izmijeniti ili obustaviti od izvršenja. Sud, također ima obavezu da prilikom izricanja neke od posebnih obaveza mora ukazati maloljetniku, njegovim roditeljima ili usvojiocu, odnosno staratelju, da u slučaju nemogućnosti ispunjenja izrečene posebne obaveze, obavezu može zamijeniti drugim obavezama ili drugom odgojnom mjerom, a u slučaju kad maloljetnik posebne obaveze ne izvršava bez posebnog razloga, da može biti upućen u odgojni centar.³³

³¹ Član 33. Zakona propisuje: "Pri izboru odgojne mjere sud će uzeti u obzir uzrast i zrelost maloljetnika, druga svojstva njegove ličnosti i stepen poremećaja u društvenom ponašanju, njegove sklonosti, težinu djela, pobude iz kojih je djelo učinio, sredinu i prilike u kojima je živio, dosadašnji odgoj, njegovo ponašanje nakon izvršenja krivičnog djela, posebno da li je spriječio ili pokušao da spriječi nastupanje štetne posljedice, nadoknadio ili pokušao nadoknaditi pričinjenu štetu, da li je prema njemu ranije bila izrečena krivična sankcija, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od uticaja na izbor one odgojne mjere kojom će se moći najbolje ostvariti svrha odgojnih mjera.

³² Sud maloljetniku može izreći obavezu: a) da redovno pohađa školu; b) da ne izostaje sa posla; c) da se osposobaljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima; d) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja; e) da se uzdrži od posjećivanja lokala, odnosno priredbi, i kloni društva i određenih osoba koje na njega mogu štetno uticati; f) da se maloljetnik uz saglasnost zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge i drugih vrsta ovisnosti; g) da se uključi u pojedinačni ili grupni rad u savjetovalištu za mlade; h) da pohađa kurseve za stručno osposobljavanje i da se priprema i polaže ispite na kojima se provjerava određeno znanje; i) da se uključi u određene sportske i rekreativne aktivnosti i j) da bez posebne saglasnosti suda ne može da napusti mjesto prebivališta ili boravišta

³³ Član 35. st. 8. Zakona

Kao zamjenu za disciplinsku odgojna mjera, upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike, koja je propisana KZ FBiH, zakon predviđa mjeru upozorenja i usmjeravanja, upućivanje u odgojni centar. Kada je potrebno da se odgovarajućim kratkotrajnim mjerama utiče na ponašanje maloljetnika, sud maloljetnika može uputiti u odgojni centar:

- a) na određeni broj sati tokom dana u trajanju od najmanje 14 dana, a najduže 30 dana
- b) na neprekidni boravak u trajanju od najmanje 15 dana, ali ne duže od tri mjeseca³⁴

Ukoliko maloljetnik neopravdano odbija ili na drugi način ometa izvršenje izrečenih posebnih obaveza ili odgojne mjere pojačanog nadzora, sud može zbog toga odlučiti da ga uputi u odgojni centar na neprekidni boravak u trajanju od najduže mjesec dana (čl. 36. st. 7. Zakona).

Sud mora voditi računa da maloljetnik prilikom izvršenja ove mjere ne izostaje s redovne školske nastave ili posla. Boravak maloljetnika u odgojnom centru mora biti ispunjem djelatnostima primjerenim njegovim osobinama, učenjem, korisnim radom koji odgovara njegovim sposobnostima i interesima, kao i drugim odgojnim sadržajima usmjerenim na razvijanje osjećaja odgovornosti (čl. 36. st. 4. Zakona). Sud također, može tokom trajanja odgojne mjere, upućivanja u odgojni centar za maloljetnike, izmijeniti ranije donesenu odluku, tako da maloljetniku odredi boravak u odgojnom centru za određeni broj dana, ili odredi boravak na određeni broj sati u toku dana, a može i skratiti ili produžiti trajanje neprekidnog boravka u centru, ili trajanje boravku u centru na određeni broj sati.

Što se tiče odgojne mjere pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja, izmjena u odnosu na odredbu KZ FBiH ogleda se u trajanju ove mjere. Naime, prema čl. 90. st. 3. KZ FBiH ova odgojna mjera ne može trajati manje od jedne ni duže od tri godine. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH propisuje u svom čl. 37. stavu 4. da mjera pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja može da traje najmanje šest mjeseci, a najviše dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Novinu također predstavlja st. 5. čl. 37. Zakona u kojem stoji da "kad ovlaštena osoba organa starateljstva utvrdi da roditelj, usvojitelj ili ne postupa po posebnim uputama i ne sarađuje sa stručnom osobom, mora o tome obavijestiti tužioca".

Što se tiče mjere pojačanog nadzora u drugoj porodici, novinu u odnosu na odredbu KZ FBiH, predstavlja st. 2. čl. 38. Zakona u kojem je propisano da ova mjera može da traje najmanje šest mjeseci, a najduže dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku. Nadzor nad provođenjem ove mjere vrši organ starateljstva, koji ukoliko ustanovi da porodica u kojoj je maloljetnik smješten ne postupa po posebnim uputama i ne sarađuje sa stručnom osobom mora o tome obavijestiti tužioca koji dalje postupa shodno odredbama koje predviđa ovaj Zakon.

³⁴ Član 36. st. 2. Zakona

I kod mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalnog staranja propisano je drugačije vrijeme trajanja ove mjere u odnosu na odredbe KZ FBiH. Naime, ova mjera sada može da traje najmanje šest mjeseci, a najviše dvije godine, s tim da sud naknadno odlučuje o njenom prestanku (čl. 39. st. 4. Zakona)..

Pored ovih mjera sud može maloljetniku kumulativno propisati i jednu od posebnih obaveza iz člana 35. Zakona.

Ako je ponašanje maloljetnika takvo da ga je potrebno odvojiti od sredine u kojoj živi i osigurati mu pomoć i stalni nadzor stručnih odgajatelja, onda sud može maloljetniku izreći mjeru upućivanja u odgojnu ustanovu. Ova mjera može trajati najmanje šest mjeseci a najduže dvije godine, s tim da sud svakih šest mjeseci razmatra da li ima osnova za obustavu izvršenja mjere ili zamjene nekom drugom odgojnom mjerom (čl. 41. Zakona). Ako je ponašanje maloljetnika takvo da treba primijeniti pojačane mjere nadzora i stručne programe preodgoja, onda sud maloljetniku može izreći mjeru upućivanja u odgojno-popravni dom. U odgojno-popravnom domu maloljetnik može ostati najmanje šest mjeseci i najduže četiri godine, s tim da opet sud svako šest mjeseci razmatra da li postoje osnovi za obustavu izvršenja ili zamjenu ove mjere nekom drugom odgojnom mjerom (čl. 42. Zakona).

Novina koju predviđa Zakon jeste uvjetni otpust. Maloljetnika kojem je izrečena zavodska odgojna mjera, sud može uvjetno otpustiti iz zavodske ustanove ako je u toj ustanovi proveo najmanje šest mjeseci i ako se na osnovu postignutog uspjeha u odgoju može opravdano očekivati da maloljetnik ubuduće neće činiti krivična djela i da će se u sredini u kojoj bude živio dobro ponašati (čl. 43. st. 1. Zakona). Uvjetni otpust traje najduže do isteka zakonskog roka trajanja izrečene zavodske mjere ili dok sud ovu mjeru ne obustavi od izvršenja ili je zamijeni nekom drugom mjerom (čl. 43. st. 3. Zakona). Sud može i opozvati uvjetni otpust ako maloljetnik za vrijeme trajanja uvjetnog otpusta počini novo krivično djelo, ili ako određena mjera pojačanog nadzora ne postiže svrhu ili maloljetnik bez opravdanog razloga ne ispunjava posebne obaveze koje su mu određene uz odgojnu mjeru pojačanog nadzora (čl. 43. st. 4. Zakona).

Posljednja zavodska mjera koju propisuje Zakon jeste mjera upućivanja u posebnu ustanovu za liječenje i osposobljavanje. Ova mjera se može izreći maloljetniku koji je ometen u psihičkom ili fizičkom razvoju. Maloljetnik ostaje u ustanovi za liječenje i osposobljavanje dok je to potrebno radi njegovog liječenja ili osposobljavanja, ali ne duže od tri godine, s tim da sud svaka tri mjeseca ispituje da li postoje osnovi za obustavu ove mjere ili njene zamjene drugom mjerom (čl. 44. Zakona).

Novinu u odnosu na odredbe o maloljetnicima iz KZ FBiH predstavlja i član 48. Zakona, koji se odnosi na izricanje odgojnih mjera za krivična djela u sticaju. Sud cijeni jedinstveno sva djela koja su izvršena u sticaju i izriče samo jednu odgojnu mjeru, osim u slučaju predviđenom u članu 40. stav 1. kada maloljetniku odredi jednu ili više posebnih obaveza uz izricanje neke od odgojnih mjera pojačanog nadzora.

Evidenciju o izrečenim mjerama vode nadležni organi starateljstva na osnovu propisa koje donosi federalno ministarstvo nadležno za poslove socijalne zaštite (čl. 49. st. 1. Zakona). Ovi podaci se mogu dati samo sudu, tužilaštvu, organu unutrašnjih poslova i organima starateljstva u vezi sa krivičnim postupkom koji se vodi osobe kojoj je izrečena odgojna mjera. (čl. 49. st. 2. Zakona). Podaci o izrečenoj odgojnoj mjeri brišu se iz evidencije nakon proteka roka od tri godine od dana kada je prestalo izvršenje odgojne mjere, a u svakom slučaju nada evidentirani napuni 23 godine života (čl. 49. st. 3. Zakona). Ako evidentirani bude u međuvremenu osuđen na kaznu zatvora ili maloljetničkog zatvora, podaci o odgojnoj mjeri se brišu iz evidencije kada proteknu rehabilitacijski rokovi utvrđeni ovim zakonom (čl. 49. st. 4. Zakona).

3.7. Maloljetnički zatvor

Kaznom maloljetničkog zatvora se može kazniti samo krivično odgovoran stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina, a zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano da mu se izrekne odgojna mjera (čl. 50. Zakona). Kazna maloljetničkog zatvora koja se izriče maloljetnom učiniocu krivičnog djela ne može biti duža od deset godina, a izriče se na pune godine ili mjesece. Za krivično djelo za koje je propisana kazna dugotrajnog zatvora ili za sticaj najmanje dva krivična djela za koja je propisana kazna zatvora duža od deset godina, maloljetnički zatvor može trajati do deset godina (čl. 51. st. 1. Zakona).³⁵ Maloljetna osoba koja je osuđena na kaznu maloljetničkog zatvora može biti uvjetno puštena ako je izdržala najmanje trećinu izrečene kazne i ako se na osnovu postignutog uspjeha izvršenja može opravdano očekivati da će se na slobodi dobro ponašati i da neće činiti krivična djela, ali ne prije nego što je provela šest mjeseci u kazneno-popravnoj ustanovi (čl. 53. st. 1. Zakona).

Sud može izreći kaznu maloljetničkog zatvora i istovremeno odrediti da je neće izvršiti kada se opravdano može očekivati da se i prijetnjom naknadnog izricanja kazne može uticati na maloljetnika da ubuduće ne čini krivična djela (čl. 54. st. 1. Zakona).³⁶ Ako maloljetnik kome je odgođeno izricanje maloljetničkog zatvora iz člana 54. ovog Zakona bude osuđen ili mu bude izrečena odgojna mjera zbog novog krivičnog djela učinjenog prije isteka vremena provjeravanja, sud izriče kaznu za prije učinjeno krivično djelo, ako bi to, s obzirom na novoizrečenu kaznu ili odgojnu mjeru, bilo potrebno radi odvratanja maloljetnika od činjenja krivičnih djela (čl. 55. st. 1. Zakona). Pri izricanju jedinstvene kazne sud postupa u skladu sa članom 52. ovog Zakona.

³⁵ Čl. 51. st. 2. Zakona propisuje da sud pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, a nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne.

³⁶ Čl. 54. st. 3. Zakona propisuje da nakon što protekne najmanje jedna godina vremena provjeravanja, sud može nakon što pribavi izvještaj organa starateljstva, izreći konačni odustanak od izricanja kazne, ako nove činjenice potvrđuju uvjerenje da maloljetnik neće učiniti nova krivična djela.

Kazna se može naknadno izreći najkasnije šest mjeseci nakon proteka vremena provjere ili nakon okončanja postupka zbog novog krivičnog djela (čl. 55. st. 4. Zakona).

Kazna maloljetničkog zatvora neće se izvršiti kad od dana pravosnažnosti presude kojom je kazna izrečena proteknu rokovi zastare propisani odredbom člana 56. Zakona. Brisanje osude na kaznu maloljetničkog zatvora iz kaznene evidencije nastupa po proteku roka od jedne godine od dana izdržane, zastarjele ili oprostene kazne, ako za to vrijeme osuđeni maloljetnik ne učini novo krivično djelo. Osuda se ne može brisati dok traje primjena mjera sigurnosti koje su propisane članom 61. tačkama od a) do e) ovog Zakona.

Maloljetniku kojem je izrečena kazna maloljetničkog zatvora ili odgojna mjera, može se izreći jedna ili više mjera sigurnosti. Te mjere prema zakonu su: obavezno psihijatrijsko liječenje³⁷, obavezno liječenje od ovisnosti³⁸, obavezno ambulantno liječenje na slobodi³⁹, zabrana upravljanja motornim vozilom⁴⁰ i oduzimanje predmeta.⁴¹ U odnosu na mlađe punoljetne učinioce krivičnih djela važe odredbe Krivičnog zakona, a pod uvjetima propisanim ovim zakonom, na njih se primjenjuju i odredbe za maloljetne učinioce.

3.8. Postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika

Specifične odredbe odvojenog zakonodavstva o maloljetnicima primjenjuju se u krivičnom postupku u kome se kao oštećena osoba pojavljuje dijete ili maloljetnik (član 185-191. Zakona). Posebne odredbe primjenjuju se u

³⁷ Čl. 63. Zakona o propisuje da kada su ispunjeni uvjeti iz člana 74. st. 1. KZ FBiH maloljetniku se izriče mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja, koja traje dok ne prestanu razlozi zbog kojih je izrečena, ali najduže do isteka trajanja odgojne mjere ili kazne maloljetničkog zatvora ili dok traje odgođeno izvršenje ove kazne ili uvjetni otpust iz zavoda ili ustanove. Mjera sigurnosti obaveznog psihijatrijskog liječenja se ne može uz odgojnu mjeru sudskog ukora i posebnih obaveza.

³⁸ Čl. 64. Zakona propisuje da kada su ispunjeni uvjeti iz člana 75. stav 1. KZ FBiH maloljetniku se može izreći mjera sigurnost obaveznog liječenja od ovisnosti u skladu sa članom 63. ovog Zakona. Umjesto mjere obaveznog liječenja od ovisnosti, maloljetniku se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka može izreći mjera ambulantnog liječenja na slobodi ako postoji opasnost da će maloljetnik zbog ovisnosti od alkohola ili opojnih droga i ubuduće činiti krivična djela, a za otklanjanje te opasnosti je dovoljno njegovo ambulantno liječenje na slobodi.

³⁹ Čl. 65. Zakona propisuje da se mjera obaveznog ambulantnog liječenja na slobodi može izreći maloljetniku umjesto mjere obaveznog psihijatrijskog liječenja i obaveznog liječenja od ovisnosti kada su ispunjeni uvjeti za njihovo izricanje i kada se na osnovu nalaza i mišljenja vještaka da za provođenje tih mjera nije potrebno zadržavanje i liječenje u zdravstvenoj ustanovi i da je dovoljno ambulantno liječenje na slobodi.

⁴⁰ Čl. 66. Zakona propisuje da se prema maloljetniku i mlađoj punoljetnoj osobi sud može izreći mjeru sigurnosti zabrane upravljanja motornim vozilom u skladu sa članom 77. st. 1, 2. i 3. KZ FBiH. Ako učinilac krivičnog djela kojem je zabranjeno upravljanje motornim vozilom ne postupi po toj zabrani, mjera sigurnosti se zamjenjuje jednom ili više posebnih obaveza iz člana 35. ovog Zakona, odnosno u skladu sa članom 46. KZ FBiH, vrši se opoziv uvjetnog otpusta.

⁴¹ Čl. 67. Zakona propisuje se da se prema maloljetniku može izreći i mjera sigurnosti oduzimanja predmeta u skladu sa članom 78. KZ FBiH.

predmetima protiv punoljetnih učinilaca taksativno navedenih krivičnih djela.⁴² Samo provođenje postupka odvija se prema odredbama Zakona o krivičnom postupku FBiH, s tim da se ne primjenjuju odredbe koje se odnose na kazneni nalog (član 186. stav 1. Zakona).

Posebna pravila ovog postupka zahtijevaju da istragu vodi tužilac koji je stekao posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnih osoba, te da u istražnim radnjama postupaju specijalizovane ovlaštene službene osobe koje su stekle posebna znanja iz oblasti prava djeteta i krivičnopravne zaštite maloljetnika (član 186. stav 2. i 3. Zakona).

Kod postupanja u krivičnim predmetima protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika, pri provođenju procesnih radnji posebno obazrivo se odnosi prema djetetu ili maloljetniku na čiju štetu je učinjeno krivično djelo, imajući u vidu njegov uzrast, osobine njegove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice na njegov budući život, odgoj i razvoj. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe (član 187. stav 1. Zakona). Ako se kao svjedok sasluša dijete ili mlađi maloljetnik oštećen taksativno navedenim krivičnim djelom, saslušanje se može provesti najviše dva puta. Tužilac ili ovlaštena službena osoba sasluša svjedoka putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, a bez prisustva tužioca ili ovlaštene službene osobe u prostoriji gdje se svjedok nalazi. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se u pravilu obavlja uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe (član 187. stav 2. Zakona). Dijete ili mlađa maloljetna osoba može se saslušati u svom stanu ili drugom prostoru u kome boravi ili u centru za socijalni rad (član 187. stav 3. Zakona).

Kad sud sasluša dijete ili maloljetnika kao svjedoka oštećenog krivičnim djelom postupa u skladu sa prethodno opisanim pravilima, tako da sud, stranke u postupku i branilac mogu postavljati pitanja, a da ne budu prisutni u istoj prostoriji sa svjedokom. Saslušanje djeteta ili maloljetnika se obavlja tako da se pitanja postavljaju posredstvom suda, a po potrebi uz pomoć pedagoga, psihologa ili druge stručne osobe (član 187. stav 4. Zakona). Također, u svrhu zaštite djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom primjenjuju se odgovarajuće odredbe zakona o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku. Na isti način se postupa i onda kada se sasluša dijete ili maloljetnik koji je svjedok-očevidac učinjenog djela taksativno navedenog u zakonima o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.

Ako se kao svjedok sasluša dijete ili maloljetnik koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatizovan okolnostima pod kojima je izvršeno krivično

⁴² To su sljedeća krivična djela: ubistvo, čedomorstvo, učestvovanje u samoubistvu, teška tjelesna povreda, protupravno lišenje slobode, otmica, silovanje, spolni odnos s nemoćnom osobom, spolni odnos zloupotrebom položaja, spolni odnos sa djetetom, bludne radnje, zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnikom, navođenje na prostituciju, iskorištavanje djeteta ili maloljetnih radi pornografije, upoznavanje djeteta sa pornografijom, rodoskrvnuće, vanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom, oduzimanje djeteta ili maloljetnika, promjena porodičnog stanja, zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, napuštanje djeteta, nasilje u porodici, izbjegavanje izdržavanja, sprečavanje i neizvršavanje mjera za zaštitu maloljetnika, omogućavanje uživanja opojnih droga, razbojnička krađa i razbojništvo.

djelo ili pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine posebno osjetljivim, zabranjeno je vršiti njegovo suočenje sa osumnjičenim, odnosno optuženim (čl. 188. Zakona). Ako prepoznavanje osumnjičenog, odnosno optuženog vrši maloljetnik oštećen krivičnim djelom, ili je očevidac učinjenog krivičnog djela, takvo prepoznavanje u svim fazama postupka vrši se na način koji u potpunosti onemogućava da osumnjičeni, odnosno optuženi, vidi maloljetnu osobu (čl. 189. Zakona).

Odredbe o zabrani objavljivanja toka postupka prema maloljetnom učiniocu krivičnog djela primjenjuje se i u krivičnom postupku protiv učinilaca krivičnih djela na štetu djece i maloljetnika. Konačno, krivični postupak za krivična djela na štetu djece i maloljetnika je hitan (čl. 191. Zakona).

4. Završne napomene

Cijeneći sve navedeno, možemo konstatovati da su zakonski propisi o maloljetnicima, regulisani Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, uređeni u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta. Pri tome treba naglasiti da ovaj Zakon ne reguliše samo strukturu i tok krivičnog postupka prema maloljetnicima, već sadrži i materijalne krivičnopravne odredbe, kao i odredbe o izvršenju krivičnih sankcija prema maloljetnicima, te što je izuzetno važno, odredbe koje se odnose na položaj maloljetnika kao oštećenih odnosno žrtava krivičnih djela. Izdvajanje krivičnopravnih normi koje se odnose na maloljetnike u poseban zakonski tekst predviđeno je i u većini savremenih evropskih pravnih sistema i doprinosi kvalitetnijem tretmanu maloljetnih učinilaca krivičnih djela. Na taj način, a uvažavajući osjetljivost kategorija koje ovi zakoni tertiraju, kroz adekvatan pristup, maloljetnicima se pruža posebna zaštita ne samo kao učiniocima krivičnog djela, već i onda kada su i sami žrtve krivičnih djela.

Uvažavajući specifičnost maloljetnika kao učinioaca krivičnog djela Zakon predviđa specijalizaciju svih organa, daje prioritet alternativnim mjerama, te su sankcije prilagođene uzrastu učinioaca krivičnog djela i usmjerene prvenstveno ka njenoj resocijalizaciji i rehabilitaciji, a što u konačnici doprinosi i zaštiti društva od maloljetničkog kriminaliteta.

Ono što može predstavljati probleme u budućnosti jeste činjenica da će primjena Zakona u praksi zahtijevati pravovremeno reagovanje i adekvatno osposobljavanje svih nadležnih organa. Pri tome je posebno važno da domaće vlasti ne budu pasivne kao do sada i da, što hitnije, daju prioritet ovoj oblasti, te da planiraju i obezbijede neophodna finansijska sredstva za stvaranje preduslova i provođenje Zakona. Posebno treba imati u vidu da Zakon predviđa obavezu formiranja posebnih odjeljenja za maloljetnike u tužilaštvima, sudovima, organima unutrašnjih poslova, organima socijalnih staranja i dr., što za posljedicu ima potrebu dodatnog zapošljavanja novih profila stručnjaka.

Takođe, provođenje odgojnih preporuka, ali i ostalih alternativnih modela postupanja, zahtjeva stvaranje potrebne infrastrukture, jer se za njihovu primjenu moraju, prvenstveno iz temelja reorganizovati, kadrovski i materijalno

opremiti organi starateljstva koji će provoditi i postupak medijacije. Dodatna finansijska sredstva su neohodno potrebna i za implementaciju odredbi koje se odnose na saslušanja djece i maloljetnika koja su oštećena krivičnim djelom ili su očevici događaja, jer se moraju obavljati putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, što podrazumijeva da će se policiji i tužilaštvima morati obezbijediti odgovarajuća oprema i dodatne specijalističke edukacije i za njeno korištenje.

Konačno, s obzirom da je uočljiv nedostatak adekvatnog institucionalnog tretmana maloljetnika potrebno je u Budžetu FBiH i budžetima kantona FBiH obezbijediti sredstva za adekvatno i kontinuirano finansiranje postojećih, rekonstruisanih i novih ustanova te omogućiti njihovo nesmetano funkcionisanje kako bi se dosljedno tome ostvarila svrha i cilj zbog kojeg su osnovane. To podrazumijeva i upošljavanje nedostajućeg kadra kao i provođenje potrebnih programa edukacije za uposlene u cilju sticanja potrebnih teoretskih znanja i praktičnih vještina za rad sa maloljetnicima u ustanovama.

Mr.sc. Denis Pajić, senior assistant
Sunčica Vejzović, assistant
Law Faculty of University Džemal Bijedić Mostar

BASIC FEATURES OF NEW JUVENILE JUSTICE LEGISLATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary: In Bosnia and Herzegovina procedural treatment of juveniles who are in conflict with the law is prescribed on four legislative levels (Bosnia and Herzegovina, Federation of Bosnia and Herzegovina Republic of Srpska and Brčko District). Since 2010. there were an efforts to pass the text of a special law on the entity level, but there was a lack of political will and has not been possible to adopt a single act that will deal with issues of juveniles who are in conflict with the law at the state level. Law on protection and treatment of children and juveniles in criminal proceedings was first enacted in Republic of Srpska, then in Brcko District, and finally in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Bosnia and Herzegovina on the normative plan emphasizes a special relationship with the minors and the principle of the best interests of the child that is accepted as a fundamental principle within the juvenile justice system. The paper gives an overview of the main characteristics of the new juvenile law in Bosnia and Herzegovina's entities, explained the principles contained in the Act, the authorities, types of alternative measures and sanctions for juvenile offenders, and the procedure for crimes against children and minors.

Key words: minor, the best interests of the child, the minimum rights, alternative measures, police caution